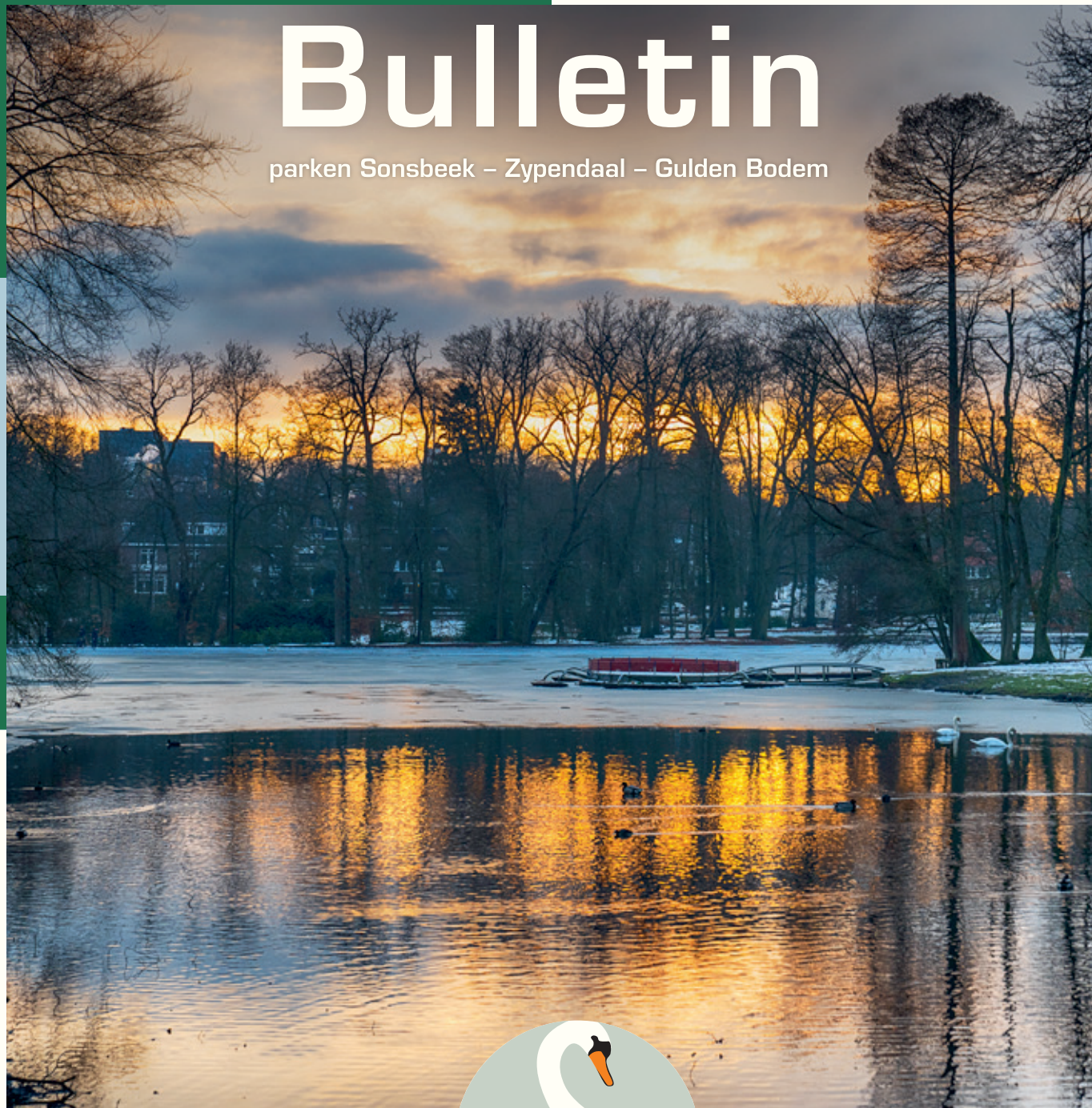

Bulletin

parken Sonsbeek – Zypendaal – Gulden Bodem

Nog geen
parkvriend?
Word lid!

Vrienden
van
Sonsbeek

W I N T E R 2 0 2 5 – J A A R G A N G 3 7 – N U M M E R 4

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem.

De contributie bedraagt per jaar voor particulieren €17,50 voor verenigingen €35 en voor bedrijven €50.
Bankrekeningnummer: NL30 ABNA 0406 333 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek.

CANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling, waardoor giften die volgens de regels van de Belastingdienst worden gedaan voor fiscale aftrek met de factor 1,25 mogen worden vermenigvuldigd.

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Margreet van Gastel (voorzitter@vriendenvansonsbeek.nl)
Secretaris: Frank van den Elshout (secretaris@vriendenvansonsbeek.nl)
Penningmeester/ledenadministratie: Peter van der Linde (penningmeester@vriendenvansonsbeek.nl)

Leden: Sanne Blok, Niels van der Graaff, Lonneke Kranendonk, Christine Paris

Adviseurs: Huig Velders (juridisch adviseur), Jan Floor (beheerder parken gemeente), Pim van Oers (jongeren)

Aanmelding nieuwe leden

Scan de QR-code en vul het formulier in op:
vriendenvansonsbeek.nl/lid-woorden
of mail naar: info@vriendenvansonsbeek.nl.

Postadres: Molenplaats Sonsbeek
Zijpendaalseweg 24a
6814 CL Arnhem

Website

vriendenvansonsbeek.nl

Molenplaats

Bij het bezoekerscentrum Molenplaats Sonsbeek valt van alles te leren en ontdekken over het groen in de stad en het belang ervan. Het is een ideaal beginpunt voor een kennismaking met de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Er is informatie te vinden in de vorm van boekjes, plattegronden en kaarten over de natuur in en om de stad. Vanaf deze locatie worden activiteiten georganiseerd met betrekking tot het landschap en de cultuurhistorie. Ook is er informatie over gezondheid en klimaatbestendigheid.

Zie: natuurcentrumarnhem.nl/locaties/molenplaats-sonsbeek

In dit nummer

Voorpagina: In dit themanummer over het element 'lucht' richten we de blik omhoog. Naar alles wat boven onze parken zweeft, waait en verandert. Foto: Rinus Baak.

3 Van de bestuurstafel: Margreet van Gastel over de charme van kale takken en daardoor extra mooie vergezichten.

3 Uitnodiging: De jaarlijkse ALV met lezing komt er weer aan. Alle Vrienden zijn van harte uitgenodigd!

4 Activiteiten: Molenplaats Sonsbeek is verbouwd. Lees meer over het bezoekerscentrum als nieuwe Poort naar de Veluwe en wat er zoal te doen is.

5 Ontmoeting: Fotograaf Rinus Baak ontmoet fotograaf Lisette van Straaten die zich graag laat inspireren door de natuur in Sonsbeek en de grillige lichten.

6 en 7 Natuurlijke luchtkoeling: Geograaf en journalist Henk Donkers over de luchtstromen boven onze parken die de frisse lucht naar de stad stuwen.

8 en 9 Omhoogkijken: Wolkenluchten, lichtstralen en onverwachte doorkijkjes kleuren onze parken. De lucht wordt een levend canvas van ruimte en licht. Rinus Baak en Edwin Verdurmen richten de lens omhoog.

10 en 11 Een lichtig ontwerp: Redacteur Niels van der Graaff duikt in de geschiedenis van de vrije zichtlijnen in Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem, en laat zien hoe herstel van lucht en licht onze parken laat ademen.

12 en 13 Vogels van Sonsbeek: Fotograaf Koos Dansen en redacteur Edwin Verdurmen nemen je mee langs de luchtacrobaten van Sonsbeek en Zypendaal. Wie goed kijkt of luistert, ontdekt dat de parken vol bijzondere vogelsoorten zitten.

14 en 15 Belvédère: Edwin Verdurmen beklimt de iconische uitkijktoren van Sonsbeek, die volgend jaar 200 jaar bestaat.

Achterpagina: Vogelkenner en natuurfotograaf Koos Dansen spot de kraanvogel en vertelt over deze indrukwekkende vogels die ook de lucht boven onze parken doorkruisen.

Aan dit nummer werkten mee: Koos Dansen, Henk Donkers, Margreet van Gastel, Lisette van Straaten, Pieter van Vemde.

Van de bestuurstafel

Nu de bladeren aan het vallen zijn, krijgen de parken weer een ander uiterlijk. Echter ieder seizoen heeft zijn charme, maar een blik naar boven of dwars

door de takken biedt nu extra mooie vergezichten. Niet voor niets zong Ramses Shaffy "Kijk omhoog Sammy."

Dit laatste themanummer van dit jaar staat dan ook in het teken van de

lucht. Onze taal kent veel woorden met lucht. Denk daarbij aan buitenlucht, openlucht en boslucht. Alsof die direct afgeleid zijn van onze parken, maar er is meer! Onze parken zijn eigenlijk de longen en natuurlijke airco van de stad. U leest erover in deze uitgave.

Intussen is het bestuur druk bezig om op 28 mei ons tweejaarlijkse symposium te organiseren. Misschien had u er al lucht van gekregen... Die datum

kan genoteerd worden en het wordt gehouden in het Nederlands Watermuseum. Dit keer is het thema 'Water, rust en stilte.' De eerste boeiende sprekers zijn vastgelegd. Uiteraard houden wij u op de hoogte.

En natuurlijk wensen wij u allen een luchtig nieuwjaar!

*Namens het bestuur,
Margreet van Gastel, voorzitter*

Uitnodiging: kom naar de ALV van de Vrienden van Sonsbeek

Het bestuur nodigt alle Vrienden van harte uit voor de jaarlijkse algemene ledenvergadering op donderdag 26 maart 2026 in Molenplaats Sonsbeek. Net als voorgaande jaren wordt gewerkt aan een inspirerend inhoudelijk programma, met een lezing over een passend onderwerp uit de rijke geschiedenis van onze parken en omgeving.

Op de vorige ALV was er bijvoorbeeld een leuke pubquiz met vragen over onze parken en op de ALV van 2024 luisterden we naar een fascinerend verhaal over J.W.C. Tellegen en zijn cruciale rol bij de aankoop van Sonsbeek door de gemeente.

De ALV start 26 maart 2026 om 19.30 uur, inloop vanaf 19.00 uur. Na afloop is er gelegenheid om na te praten tijdens een gezellige borrel. We hopen veel Vrienden te begroeten en samen vooruit te kijken naar een nieuw jaar met activiteiten in en rond onze geliefde parken.

Meer informatie

De agenda, notulen en jaarverslagen verschijnen tijdig op: vriendenvansonsbeek.nl. Te zijner tijd volgt nog een uitnodiging per e-mail met meer informatie.

Molenplaats Sonsbeek als Poort naar de Veluwe

Sinds kort kun je bij het bezoekerscentrum **nóg** meer informatie en verhalen vinden over het landschap, de Sint Jansbeek, de watermolens, de landgoederen en de natuur van de parken. Molenplaats Sonsbeek is hiermee **hét** startpunt om het landschap van onze stadsparken én de bredere Veluwezoom te ontdekken.

Met de nieuwe opzet als Poort naar de Veluwe vertelt Molenplaats Sonsbeek de geschiedenis van de hele Veluwezoom, waar beken, hoogteverschillen en landgoederen al eeuwenlang het landschap bepalen. De nieuwe inrichting benadrukt de sterke verbinding tussen stad en natuur, verleden en heden. In de vernieuwde Molenplaats kunnen bezoekers genieten van een vaste, interactieve expositie, waarin de natuur van buiten naar binnen, en weer van binnen naar buiten wordt gehaald.

Op 18 januari, vanaf 11.00 uur, is de feestelijke opening van deze vernieuwde Poort naar de Veluwe. Iedereen is van harte welkom om kennis te maken met het uitgebreide aanbod en de activiteiten die hierbij horen.

4

Nog meer te doen in Sonsbeek

Elke eerste woensdag van de maand van 10.30 tot 12.00 uur Gezond Natuur Wandelen en vanaf 14.00 uur Sonsbeek Safari met Ranger Pim. Beide vanuit Molenplaats Sonsbeek. Elke zaterdag om 9.00 uur start de Sonsbeek parkrun bij het Chinees Paviljoen (parkrun.co.nl/sonsbeek). Of beklim elke laatste zondag van de maand (13.30-16.00 uur) de Belvédèretoren (zie ook artikel op pagina 14).

3 januari	Workshop Mandala tekenen met Jugendstil motieven
7 Januari	Sonsbeek Safari met Parkranger Pim
18 Januari	Feestelijke heropening Molenplaats Sonsbeek
4 februari	Sonsbeek Safari met Parkranger Pim
7 februari	Workshop vlinders en motten tekenen
12 februari	Groen Arnhem Live
7 maart	Workshop dieren tekenen met folklore motieven

Voor meer informatie, ga naar de website molenplaatssonsbeek.nl.

Ontmoeting

Grillige lichten in Sonsbeek: ontmoeting met Lisette van Straaten

Bij Molenplaats Sonsbeek sprak onze fotograaf Rinus Baak met fotograaf Lisette van Straaten, die er onlangs een fototentoonstelling had. Haar werk laat zien hoe licht, natuur en bijzondere lichten samenkomen in een poëtische beleving van Arnhem en haar parken.

Kunst en familie: een oog voor beeld

Lisette van Straaten werd geboren in Velp, maar voelt zich een echte Arnhemse, aangezien ze bijna haar hele leven in de stad heeft gewoond. Haar familie is kunstzinnig: onder andere Peter van Straaten, de bekende tekenaar, was haar oom. Tijdens de oorlog moest het toenmalige gezin Arnhem verlaten, en enkele broers brachten het laatste oorlogsjaar door in een tent op de Veluwe. Waar veel avonturen werden beleefd en opgeschreven. Vanuit deze achtergrond ontwikkelde zich bij Lisette een oog voor natuur en beeld, dat ze ook aan haar dochter doorgaf, die stage liep bij Foam Fotografiemuseum Amsterdam.

Licht en lucht: inspiratie in Sonsbeek

Het kijken naar beelden zit Lisette dus in het bloed. Ze woont dicht bij Park

Sonsbeek en maakt hier fantastische foto's met prachtige lichtpartijen. Ze houdt vooral van mistige ochtenden en gelukkig is daarvoor vroeg opstaan voor haar geen probleem. In de fotografie komt het licht uit de lucht en dat vormt een belangrijke handlangster bij het creëren van haar werk.

Op ontdekking in het park

Lisette houdt van de natuur in het park, maar zeker ook van de beeldtentoonstelling als die er is. Door het mistige en grijze weer zijn november en februari voor haar de beste maanden om te fotograferen. Ze zoekt mooie plekken, zoals onderaan de vijver bij de ijskelder. Niet de geijkte plekken, maar juist de verrassende. Zelden is ze op pad zonder fototoestel. Ze vertelt met

groot enthousiasme over Sonsbeek en Zypendaal, maar ook de Poortwachters van Gulden Bodem komen voorbij. Zelf op de foto staan, vindt ze minder interessant: ze blijft het liefst achter de camera, altijd op zoek naar nieuwe perspectieven en het mooie licht.

Tekst en foto: Rinus Baak

Meer over Lisette van Straaten

Lisette laat zich inspireren door Arnhem, de natuur en de grillige lichten. Ze zoekt het licht en de rauwe randjes van het landschap, vertaalt de beleving in beeld en prikkelt kijkers om zelf rijker te worden van de ervaring. Meer info: lisettevanstraaten.nl.

Onze parken werken als natuurlijke luchtkoeling

De parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem zijn één groot koelsysteem dat frisse lucht naar de stad stuwt. Door de hoogteverschillen, open dalen, vijvers en beken spelen ze een cruciale rol bij de vermindering van hittestress als gevolg van klimaatverandering.

Arnhem als proeftuin voor onderzoek hittestress

Vijftien jaar geleden vond in Arnhem, op uitnodiging van toenmalig milieuwethouder Margreet van Gastel, een internationale bijeenkomst plaats over het verminderen van hittestress in steden. Een jaar eerder was in het kader van het Europese Future Cities-project onderzocht of Arnhem hitte-eilanden kende. Op hete dagen reden Wageningse stadsmeteorologen met een bakfiets vol meetapparatuur door de stad en omgeving. Daarbij werden temperatuurverschillen gemeten tot wel zeven graden, vooral na zonsondergang: het groene buitengebied koelt dan veel sneller af dan de stenige stad.

Later ontwikkelden zij de Hitte-Attentie-Kaart. Op de uitsnede hiernaast zijn de rode gebieden het warmst, de gele het minst warm. De rode gebieden warmen door hun stenige bebouwing overdag het meeste op en koelen 's avonds en 's nachts het minste af. De donkerblauwe gebieden (bossen op de Veluwe en uiterwaarden langs de Nederrijn) produceren koelte, net als de lichtblauwe (parken Angerenstein en Presikhaaf). Door de grijze gebieden stromen verkoelende luchtstromen (groene pijlen) door valleien van hoger gelegen gebieden naar de stad. Middenin de vallei van de Sint Jansbeek met de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De stippellijn bovenin is de waterscheiding.

Waarom bos zoveel koelte produceert

De grote aaneengesloten bossen op de Veluwe produceren het meeste koele lucht, meer dan de open gebieden langs de Nederrijn of geïsoleerde parken als Angerenstein en Presikhaaf. Bomen verdampen veel water (evapotranspiratie). Daarvoor onttrekken ze warmte aan de lucht die daardoor afkoelt. Ook blokkeren ze zoninstraling, waardoor de temperatuur verder daalt. Hoe groter de bomen en bosarealen, hoe meer verdamping, schaduw en koelte. Struiken, gras en losstaande bomen koelen wel, maar veel minder.

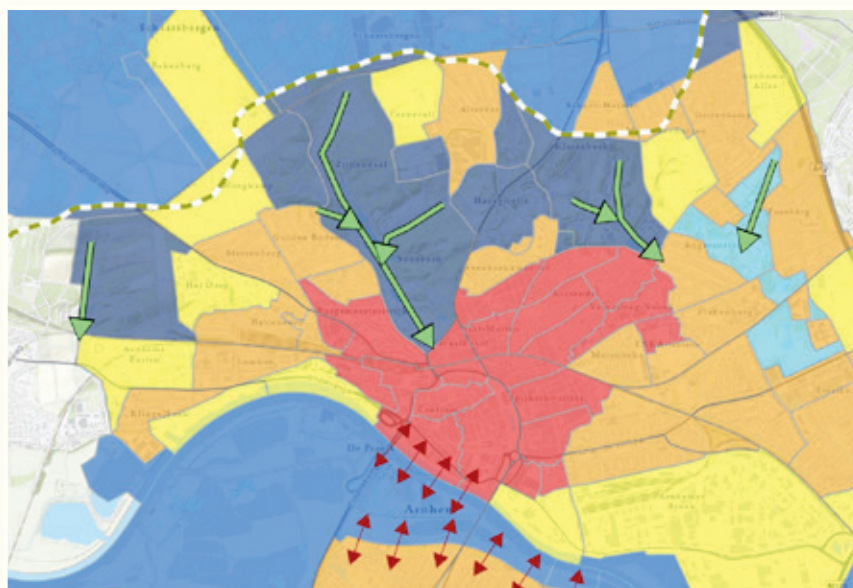
Bossen nemen overdag niet alleen minder warmte op, maar staan die 's avonds en 's nachts ook sneller af.

De Jansbeekvallei als koelcorridor

Het bijzondere in Arnhem is dat de koele bossen veel hoger liggen dan de stad. Omdat koude lucht zwaarder is dan warme lucht, zakt de koele lucht langzaam van de hogere beboste delen naar beneden door valleien, die gevormd zijn in de ijstijden. Eén daarvan is de Sint Jansbeekvallei, waar Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem liggen. Deze vallei fungeert als brede corridor waardoor koele lucht vrijwel ongehinderd over vijvers en graslanden richting de stad stroomt.

Eén verbonden systeem van luchtkoeling

De verkoelende luchtstromen door de Jansbeekvallei worden niet alleen gevoed door de bossen aan de over-

Hitte-Attentie-Kaart 2023.

Open gebied ten noorden van Huis Zypendaal.

kant van de Schelmseweg, maar ook door die op de hogere delen van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. In combinatie met open graslanden en waterpartijen vormen zij samen één groot koelsysteem, een soort natuurlijke luchtkoeling voor Arnhem.

Hoe het koelsysteem verder te verbeteren is

De werking van dit systeem kan versterkt worden. De barrièrewerking van de spoordijk zou verminderen door er grotere openingen à la de Zijpsepoort te creëren, bijvoorbeeld in het verlengde van de De la Reijstraat waar de Jansbeek onder de spoordijk door stroomt. Het centrum is nu een belangrijk hitte-eiland en kan wel wat extra koeling gebruiken. Probleem daarbij is wel dat er dan nieuwe hindernissen opduiken: hoge bebouwing langs de Jansbuitensingel. De Jansbeek zelf transporteert overigens ook koelte van de parken naar de binnenstad, zeker sinds die deels zichtbaar gemaakt is.

De Spiegelvijvers tussen het Gouverneurshuisje en de Grote Vijver.

De open-dalstructuur van het Jansbeeksysteem moet niet alleen gehandhaafd worden, maar kan ook versterkt worden door verwijdering van obstakels voor luchtstromen. Gebouwen als Huis Zypendaal en het gouverneurshuisje zijn wel een sta-in-de-weg, maar moeten uiteraard ontzien worden. Wel zou dicht struikgewas en geboomte aangepakt kunnen worden voor zover dat past bij het herstel van oude zichtlijnen, historische lanen, open ruimtes en waterstructuren zoals bedoeld in de toekomstvisie.

Keuze bomenbestand en groen

Nu het bomenbestand in de parken toch verjongd en klimaatbestendiger moet worden, zou bij de keuze van nieuwe bomen ook gelet kunnen worden op hun invloed op de luchtcirculatie. Zo bevorderen hoge, doorlatende kronen de luchtstromen en belemmeren lage, brede kronen deze. Dat laatste geldt ook voor bomen met zeer dichte kronen, grote bladeren en

De Moerasweide.

veel bladmassa. Soorten als linde, iep, zomereik, esdoorn, plataan en tamme kastanje helpen de luchtcirculatie; beuken, dennen, sparren en Amerikaanse eiken werken juist tegen. Ook buiten de parken kunnen maatregelen genomen worden die de natuurlijke luchtkoeling versterken, bijvoorbeeld door vergroening van straten, pleinen en daken.

Historisch ontwerp helpt het klimaat

Het mooie van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem is dat ze niet ontworpen zijn als koelsysteem, maar dat de esthetische keuzes die de ontwerpers destijds maakten (open zichtlijnen, brede lanen, waterpartijen, grazige weiden, beboste hellingen), perfect aansluiten bij wat Arnhem nu nodig heeft om af te koelen in een opwarmend klimaat.

De foto's bij dit artikel geven een beeld van deze natuurlijke airco.

Tekst en foto's: Henk Donkers

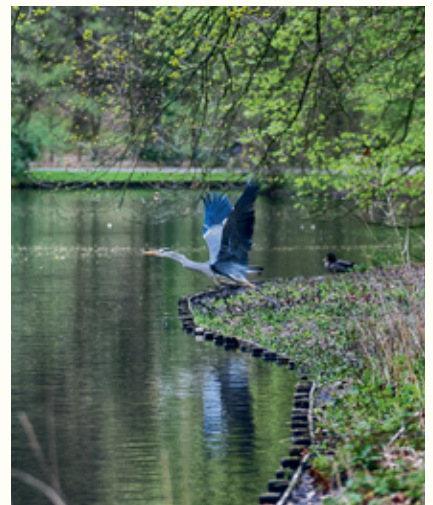

Lucht als canvas

Wolkenluchten, lichtstralen en onverwachte doorkijkjes kleuren Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Zelfs een reiger die langs de hemel scheert, wordt deel van dit spel van ruimte en licht. Kijk omhoog en ervaar hoe de parken mee veranderen met de lucht. Foto's: Rinus Baak en Edwin Verdurmen

Een luchtig ontwerp

Ruimte in het park

10

De haat-liefde verhouding tussen mensen en bomen is evident. Bomen leiden tot gedachten en tot juridisch papierwerk. Romantiek en strijd. Het zal de 19e-eeuwse ontwerpers van onze parken heel wat hoofdbrekers hebben gekost: waar moeten bomen staan? En waar juist niet?

Ooit waren de heuvels rond Arnhem begroeid met talloos veel bomen. Het bos liet zich echter -net als in sprookjes- van zijn slechtste kant zien, als 'verhuller'. Het stadsbestuur wilde een vrij uitzicht op naderende vijanden. In de 16e eeuw werden de heuvels vakkundig ontbost en vervangen door een open heidelandschap.

Panorama vanaf Huis Zypendaal richting Gulden Bodem. De storende Zijpendaalseweg is aan het zicht onttrokken. Foto Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Bomen als omlijsting

Toen de Tachtigjarige Oorlog voorbij was en handel voorspoed bracht, lieten gefortuneerden al snel hun oog vallen op de Arnhemse heuvels met hun open karakter en vergezichten. Er ontstonden in de 17e eeuw buitenplaatsen waar in eerste instantie classicistische tuinen omheen werden gelegd. Barokke tuinen, die de grootsheid van macht en welstand tot uiting moesten brengen. De bomen keerden in het landschap terug als omlijsting van statige kaarsrechte lanen omgeven door symmetrische lage perken en waterpartijen. In onze parken

werd rond Huis Zypendaal de beste poging gedaan tot een classicistische tuin. Maar het heuvelachtige terrein, maakte dat groots ogende symmetrie lastig te realiseren viel.

Ruimte voor zichten

Een nieuwe architectonische vinding: de eind 18e-eeuwse Engelse landschapsstijl, kwam voor onze streken als geroepen en werd ook direct een hit rond de buitenplaatsen van Arnhem. Het bijna universeel bewonderde beeld van een arcadische landschap met groene heuvels, dieren, water en doorkijkjes lag bijna nergens

in Nederland zo nadrukkelijk voor het oprapen. De vermogendste bewoners van de buitenplaatsen zoals de baronnen De Smeth en Van Heeckeren en de familie Brantsen, lieten parken in landschapsstijl aanleggen. De bomen keerden terug maar wel gedoceed. Er ontstond weer bos, maar ook plaatsen waar slechts een paar bomen werden gedoojd. De openheid van het landschap bleef daar behouden. In het ontwerp werd ruimte gelaten voor 'zichten'. Daarmee voldeden hun tuinen aan twee grote menselijke verlangens.

Decor met diepte

Ten eerste werden de parken zo aangelegd dat op de eigenaars en hun gasten (!) indruk kon worden gemaakt. Deze panorama's zijn overweldigende decors. Alsof in het theater het doek opgaat en de bezoeker wordt getroffen door een majestueus decor

met veel diepte en kleur. Deze zichten worden vaak waargenomen vanuit een vaste plaats. In de huidige parkenvisie worden zeven unieke panorama's omschreven. Drie vanuit Huis Zypendaal, drie vanuit de Witte Villa en het laatste panorama zie je als je zit op de Tellegenbank. In de panorama's is het idyllische cultuurlandschap doorslaggevend. De natuur is aangepast aan de cultuur. Geen dode bomen of rafelige gazons dus. En bovenal is er ruimte; je ziet de lucht.

Een (v)luchtige blik

In de tweede plaats kennen onze parken ook al sinds hun aanleg zichten die bedoeld zijn om de wandelaar nieuwsgierig te maken. Deze (door-) zichten bieden een kijkje op iets wat nog komen gaat. Soms maar een glimps omdat begroeiing hier expres in de weg staat. Vaak spelen beelden, bouwwerken (follies) of monumentale

bomen een rol bij deze doorzichten. Waar een panorama de bezoeker dus overweldigt, zet een doorzicht aan tot activiteit. De bezoeker hoeft ook niet op een vaste plaats te blijven. Hij maakt onderdeel uit van het landschap.

Herstel doorzichten

In de parkenvisie worden meer dan veertig doorzichten opgesomd. Een aantal van hen zal de komende jaren weer moeten worden hersteld. Dan keert er weer meer lucht en licht in onze parken terug. Ingrediënten die zo'n 200 jaar geleden bij de realisatie van het ontwerp nog in ruime mate in het landschap voorhanden waren. Men hoefde eenvoudigweg minder bomen te planten. Nu is voor onderhoud en herstel van het ontwerp meer kap nodig. En dat ligt uiteraard gevoelig. Want als het over mensen en bomen gaat, is luchtigheid niet altijd aan de orde.

Tekst: Niels van der Graaff

Bron: Parkenvisie Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem, 2023, Strootman Landschapsarchitecten i.o.v. Gemeente Arnhem

Een spectaculair doorzicht op het Sonsbeekpaviljoen. Door bomen struiken en langs een brug, zien we een 'glimps'. Foto Lonneke Kranendonk

De luchtacrobaten van Sonsbeek en Zypendaal

Als je door de parken wandelt, dan lijkt het soms alsof je alleen de bekende roodborst, merel of koolmees tegenkomt. Maar wie beter kijkt – of beter luistert – ontdekt dat onze parken bruisen van de bijzondere vogelsoorten. Fotograaf Koos Dansen en redacteur Edwin Verdurmen nemen je mee langs enkele opmerkelijke luchtacrobaten.

Tekst: Edwin Verdurmen

Foto's: Koos Dansen

12

Appelvink – stille kraker

Hoog tussen de boomtoppen leeft in de zomer de appelvink, een forse vink die zich zelden laat zien. Af en toe hoor je zijn heldere, klikkende *kziek*, die doet denken aan de roep van de roodborst. In de winter komt hij naar beneden om tussen de bladeren naar voedsel te zoeken. Met zijn krachtige snavel – een waar breekijzer – kraakt hij moeiteloos zaden en pitten. Niet voor niets staat hij bekend als de 'kersenkraker'.

Boomklever – klimkunstenaar

De boomklever zie je vaak in park én tuin, vooral bij de pindaketting. Hij nestelt in oude spechtgaten of nestkasten. Is de ingang te ruim? Dan metselt hij deze met klei op maat – vandaar zijn naam. Dankzij sterke tenen en scherpe snavel beweegt hij net zo handig langs boomstammen als spechten, zelfs kopje-onder. Daarom wordt hij soms liefkozend 'spechtmees' genoemd.

Dodaars – kleine duiker met bijzondere roep

De dodaars, de kleinste uit de futenfamilie, overwintert in vijvers zoals die in Sonsbeek en Zypendaal. In de zomer draagt hij een opvallend roodbruine hals, maar 's winters gaat hij gekleed in beige met een opvallend wit kontje – de "witte dot" die hem zijn naam geeft. Hij is schuw en duikt snel onder water, dus spotten is lastig. Vaak verradt hij zichzelf met een roep die klinkt als een hinnikend paard op 78 toeren.

Houtsnip – meester van de camouflage

Deze schuwe steltloper valt niet op tussen het dorre bladerdek van bosrijke parken zoals Zypendaal. Zijn naam verwijst naar de puntige snavel – ‘snip’ betekent ‘punt’ in het oud-Nederlands. Bij gevaar wacht hij tot het laatste moment en schiet dan met luide vleugelslag weg. ‘s Avonds komt hij tot leven, wat hem de bijnaam ‘Uilekop’ oplevert.

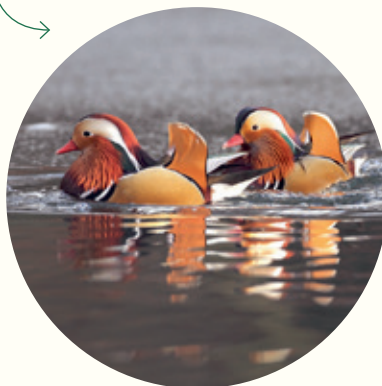
Mandarijneend – exotische parkbewoner

Ooit een siervogel uit Oost-Azië, tegenwoordig een gewaardeerde parkbewoner. Mandarijneenden broeden hoog in oude spechtgaten. De kuikens springen vanuit het nest naar beneden – een moedige sprong, maar dankzij hun lichte lijfjes landen ze zonder problemen.

Zwarte specht – houthakker van formaat

Met zijn vijftig centimeter lichaamslengte is dit de grootste specht van Europa. Zijn roffel begint langzaam maar versnelt krachtig. Ieder jaar hakt hij een nieuw nest, waarmee hij andere holenbroeders – zoals boomklever en mandarijneend – een dienst bewijst. Hij is schuw, maar wie hem in een boom aan het werk ziet, zal dit niet snel vergeten.

IJsvogel – de blauwe schicht

De ijsvogel jaagt vanaf lage takken op visjes. Hij nestelt in steile oevers of in wortelkluiten van grote omgevallen bomen. Strengere winters met ijs zijn lastig voor hem, waardoor hij zich dan vaker laat zien – vandaar zijn naam. Door milde winters gaat het de laatste jaren goed met de ijsvogel. Hij laat zich moeilijk spotten, maar als je zijn schelle roep hoort, dan moet je snel zijn. Vaak zie je hem dan als een blauwe schicht laag over het water vliegen.

Een volgende wandeling door het park word je hopelijk nét iets oplettender. Dus kijk eens wat vaker omhoog, en wie weet welke bijzondere luchtacrobaat je dan ziet!

De hemelbestormer van Sonsbeek

In een Bulletin met het thema "lucht" mag de Belvédère niet ontbreken. Deze iconische uitkijktoren op de Ruyterenberg in Park Sonsbeek viert volgend jaar zijn 200-jarig bestaan. Toen de toren in 1826 verrees, had baron Van Heeckeren van Enghuizen één doel voor ogen: zijn gasten trakteren op adembenemende vergezichten tot aan Nijmegen en zelfs tot in Duitsland.

Voor de bouw gebruikte Van Heeckeren stenen van een afgebrande woning op landgoed Waterberg, dat hij een jaar eerder had gekocht. De toren werd ontworpen door architect Anthony Aytink van Falkenstein en vormde het slotstuk van de grootschalige vernieuwingen die de baron op zijn landgoed liet uitvoeren. Het paste perfect bij de romantische sfeer van de Engelse landschapsstijl, waarin de bezoeker even loskomt van de dagelijkse realiteit.

Verhoogd met 6 meter

Uit oude reisverslagen blijkt hoe indrukwekkend de klim al vroeg moet zijn geweest. Zo schreef Paulus Nijhoff in 1828 over 'een fraaije wenteltrap van honderdvijftien treden' die leidt naar 'het met eene balustrade omgeven platte dak', vanwaar men de hele omgeving als een 'uitgestrekte vlakke' aan zijn voeten ziet liggen. Ooit was de Belvédère 24 meter hoog, maar gaandeweg raakte hij verscholen tussen de steeds hoger groeiende bomen. Lange tijd vond de gemeente het niet nodig om in te grijpen, waardoor het uitzicht steeds minder werd. In de jaren vijftig veranderde dat. Onder de dreiging van de Koude Oorlog werd de toren verhoogd met zes meter, officieel om te dienen als uitkijkpost in het kader van de burgerlijke verdediging. Het oorspronkelijke dak moest wijken en maakte plaats voor een rechte opbouw. Samen met de 70 meter hoge Ruyterenberg reikt de toren nu tot exact 100 meter boven NAP – even hoog als de spits van de Eusebiustoren.

Wijds perspectief

Op een zonnige herfstdag bezoek ik de Belvédère. Vanwege het prachtige weer en de kleurende bomen hebben de torengidsen besloten een extra openingsdag in te lassen. Zodra ik boven kom, begrijp ik waarom: het uitzicht is vandaag werkelijk betoverend. Het lage herfstlicht geeft het bos een warme gloed en laat de contouren van de omgeving haarscherp uitkomen. Torengids Pieter van Vemde, die al jarenlang bezoekers rondleidt, geniet zichtbaar van elke dag op de toren. "De lucht, het licht, de bomen – het verandert voortdurend," zegt hij. "Mensen zijn altijd verrast door het uitzicht. Beneden word je omsloten door het landschap, maar boven krijg je ineens een heel wijds perspectief."

Zichtbare contrasten

Die verrassing zie ik ook bij bezoekers Jason en Harmen, die toevallig tijdens een wandeling ontdekten dat de toren open was. Ze zijn onder de indruk van het contrast tussen de heuvelachtige Veluwezoom en het vlakke rivierengebied. Ze willen in het voorjaar terugkomen om het bos in een nieuw jasje te zien. Mia en Peter uit Elderveld wijzen enthousiast hun eigen wijk aan in de verte; voor hen is het uitzicht de kers op de taart van een lange wandeling door de parken en landgoederen van Arnhem-Noord.

Torengidsen gezocht

Omdat de Belvédère volgend jaar zijn tweede eeuwfeest viert, zijn de torengidsen voornemens om de toren elke zondag te openen. Daarvoor zijn wel meer vrijwilligers nodig. Wie, net als Pieter, zijn liefde voor Park Sonsbeek wil delen en eens per maand een middag de toren wil bemannen, kan zich aanmelden. Prachtige vergezichten zijn gegarandeerd! Meer informatie is te vinden op natuurcentrumarnhem.nl/vacatures.

Tekst: Edwin Verdurmen.

Foto's: Rinus Baak

Kraanvogels wel heel dichtbij!

Vanwege het actuele element 'lucht' zocht ik foto's van parkvogels in de vlucht. Maar bonafide natuurfotografen jagen geen vogels op en gaan ook niet bij een nest zitten. Dus kwam ik vooral overtrekkende vogels tegen. Zo liet Maurice de Graaf in het winternummer van 2022 een fraaie opname zien van 13 kraanvogels uit een groep van 52, die oostwaarts over Sonsbeek vliegen. Maar om zulke groepen van nog dichterbij te bewonderen moeten we in een open landschap zijn waar zij rust en voedsel vinden.

Met enig geluk bleek ook dat in Arnhem mogelijk te zijn, zo'n zeven kilometer zuidelijker. Daar stond ik begin maart 2021 bij het kijkscherm in Park Lingezegen Waterrijk Oost grutto's met kleurringen te

fotograferen. Ineens hoorde ik vanuit het westen het onmiskenbare getrompetter van kraanvogels en even later zag ik ze ook. Zeker 100. Ze zweefden richting grutto's en kluten, die op een kaal broedeilandje en in het ondiepe water daar omheen stonden. Ze gaan landen, besepte ik! Maar helaas trokken ze vlakbij gekomen weer op en verder richting Huissen. Hoe dichtbij blijkt uit de uitsnede hierbij met twee kraanvogels!

Op waarneming.nl zijn de afgelopen 15 jaar vanuit Sonsbeek circa 17 keer kraanvogels gemeld, samen ruim 400 exemplaren. Meer info in de soortengids op vogelbescherming.nl.

Tekst en foto: Koos Dansen

Colofon

Het Bulletin VvS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.

ISSN 1567-1054
Oplage 650 stuks

Redactie:

Rinus Baak, Niels van der Graaff,
Lonneke Kranendonk,
Edwin Verdurmen.
bulletin@vriendenvansonsbeek.nl

Vormgeving:

Coco Bookmedia

Druk:

Wilco BV

Eerder verschenen nummers
vindt u op de website:
vriendenvansonsbeek.nl/bulletin

Vrienden
van
Sonsbeek

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem.

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

Straat:

Naam:

Het correcte adres is:

Retour afzender/adreswijziging